

МРАДЖИЋ magazin

НЕЗАВИСНИ ЛИСТ РЕГИОНА КОЈЕ ЖРАЈИНЕ

ПАЛАМЕЧЕВА
**АПСОЛУТНО
ПОВЕРЕЊЕ
ВЛАДИ**

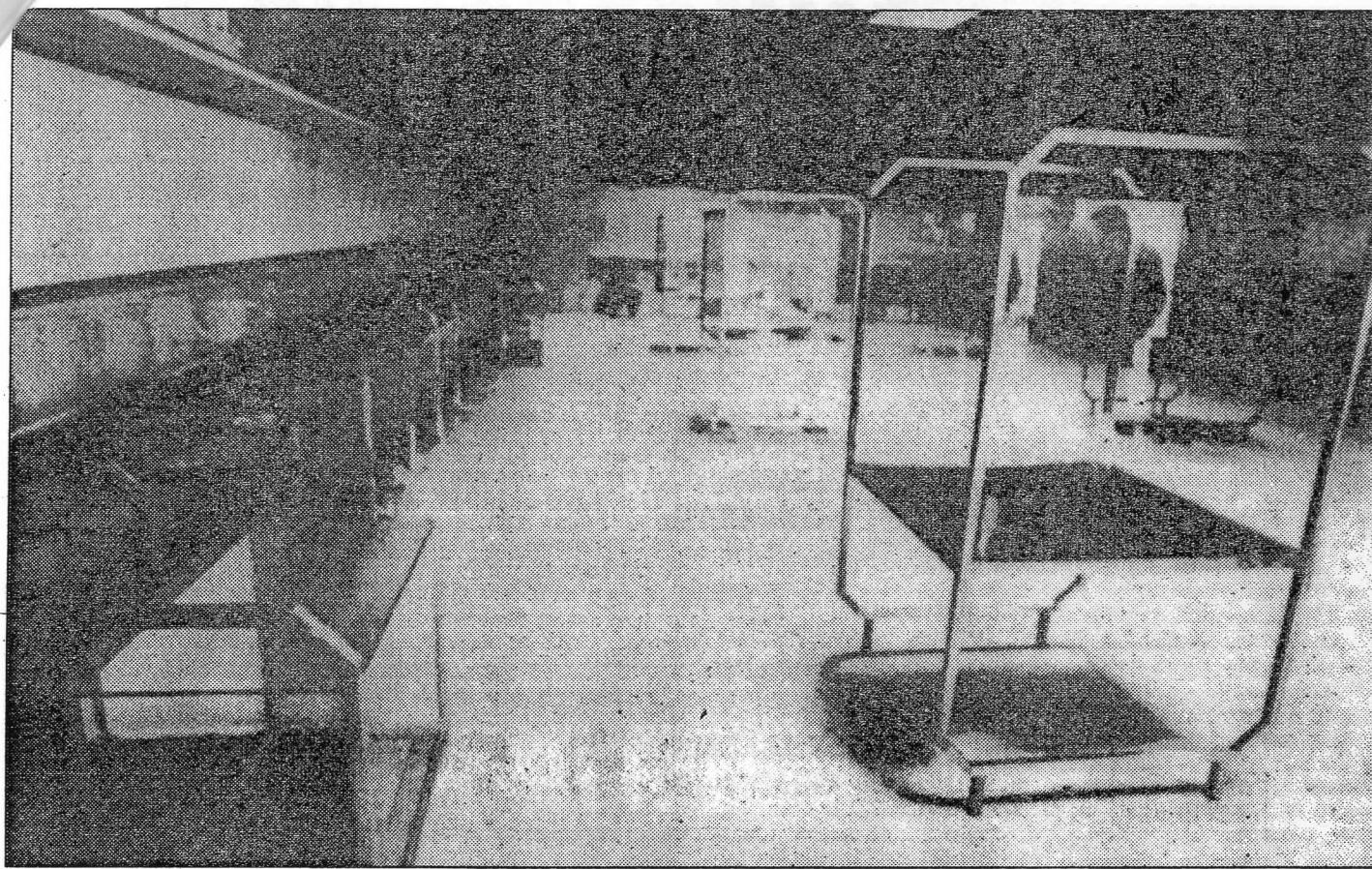
НАША ТЕМА

**РАДЕН ОВАЧ
ХАРИКИ ПРОТЕ**

личности

**НУБИОЈЕ
РЦУМОВИЋ
СПОБОДАН
РАКИЋИЋ**

Спомен-музеј подигнут на мјесту усташког логора у Јасеновцу, у коме је животе изгубило око 700.000 људи, од чега највише Срба. Овдје су чувена свједочанства о тој стравичној "фабрици смрти" из времена Павелићеве НДХ. Витрине су послије повлачења неоусташа остале празне. Да ли су и свједочанства о злочину заувјек уништена?

ЈАСЕНОВАЦ

Тема броја је ћеноцид извршен над нашим народом у другом свјетском рату у једном од најстравичнијих логора смрти - логору Јасеновац, и ћеноцид извршен у рату који још траје а ђиже међународна заједница већ тридесета суђење жртвама - до сада незабиљежено у њовијесају правосуђа. Влада Републике Српске Крајине формирала је посебан одбор, са предсједником Владе Јосипом Бориславом Микелићем на челу, који ће тридесети обиљежавање ћробоја логора из Јасеновца ћије ћедесет ћодина. О стражоштама Јасеновца и о срамном прокрајању исхине штом највећем српском ћаду по земљом говори Јосипин др Милан Булајић, директор Музеја жртава ћеноцида и стручњак за међународно ћраво. Др Булајић ћовезује два ћеноцида, онај у Јасеновцу и садашње страдање српској народу, и коментарише ћарве ојужнице Трибунала у Хају ћодину ћројив Срба окривљених за наводне злочине у овом рату.

У другом дијелу теме - о Трибуналу у Хају и њејој инсистијуменизацији у ћолитичке сврхе говоре поznати и уједни адвокати шосипин Вељко Губерина,

јосипин Милан Вујин, предсједник Адвокатске коморе Србије, и др Зоран Стојановић, предсједник југословенске Комије за ратне злочине. Три врхунска стручњака и искусна адвоката, сваки из своје ујла и са стаповишића професије, говоре о законитостима онога што неко жeli сировести - да се за овај рат суди само Србима. Мишљења су сва тројица да је надувавање Трибунала у Хају само врсна ћолитичка ћријеска и да до суђења ујештиће неће доћи. Хашким куририма предани су и досје из Републике Српске Крајине које је ћријесио информационо-документациони центар "Веритас", а ћоводом овој сценарија недозвољеној ћрељијања ћолитике и ћрава наши најуједнији стручњаци сматрају да за євентуалне злочине ћреба да суђе национални судови.

Паралела коју смо ћокујали ћовући између Јасеновца и Хаја ћужна је низ страдања нашеј народу у овом стаљећу и настојање да се ој жртава најправе злочинци. Не мислимо да злочину не ћреба судити, али оваквим сценаријем на суд се изводи чија један народ, што баџа љају на цијелу међународну заједницу.

ПРИЈЕСТОНИЈА МРТВИХ СРБА

Пише: Драган Кљајевић

Господине Булајићу, о Јасеновцу, највећем „српском граду под земљом”, зна се доста а опет, чини се, не и довољно. Шта је, где је и како је настао Јасено-вац?

Многи под усташким логором смрти подразумијевају усташки логор код мјеста Јасеновац, на подручју где се налази споменик камени цвијет, и масовну гробницу Градина.

Постоји увјерење да се јасеновачка стратишта од Краја до Старе Градишке простиру на површини од 210 квадратних км и не само по ужасима већ и по простору прва су у свијету. Могуће је да је у питању и већа површина, од чак 240 квадратних км.

У питању је изузетно значајан геополитички простор на жељезничкој прузи Загреб-Београд. Сва насељена мјеста на обалама ријека Уне, Саве, Великог Струга и Лоје –

Јасеновац, Млака, Јабланец, Доња Градина, Драксенић, Међећа, Демир-овац, Грашница и Бистрица – већ 1942. потпуно су опустошена. Највећи дио становништва је ликвидиран у усташком логору смрти Јасеновац.

Систем логора смрти обухватао је логоре, логорске испоставе, прихватне и прелијевне логоре. У логоре се убрају Јасеновац – Циглара и Кожара, Градина, Краје, Брочица и Стара Градишча. Сада је комплекс система логора Јасеновац разбијен и налази се на подручјима Хрватске, РС, РСК

**ДР МИЛАН
БУЛАЈИЋ,
ДИРЕКТОР
МУЗЕЈА
ЖРТАВА
ГЕНОЦИДА
И СТРУЧЊАК
ЗА
МЕЂУНАРОДНО
ПРАВО**

**фото:
Небојша
Величковић**

и подручјима под контролом УН-ПРОФОР-а (сектор Запад).

У љето 1941. почeo је да израста концентрациони логор, који су усташе назвале „Сабирни и радни логор Јасеновац за посрнуле, непоћудна и погибельна лица која се приводе корисном раду и подвргавају одгоју“. Званично је основан 21. августа 1941. О капацитetu и размјерама овог логора смрти говори распис Главног стана поглавника НДХ Анте Павелића да „сабирни логор у Јасеновцу може да прими неограничен број за-

точеника“!!!

Због географског положаја, усташе су подручје Јасеновца изабрале за највећи концентрациони логор ради провођења пројекта геноцида над Србима, Јеврејима и Циганима.

На изложби „Аушвиц: злочин против човјечности“ представљен је запис да је Аушвиц, који је од великих логора смрти задњи евакуисан, дејствовао пуним капацитетом до краја новембра 1944. У посљедњем моменту, јануара 1945, више од 50.000 затвореника који су били у стању да

ходају изведені су из логора.

Усташки логор смрти Јасеновац радио је пуним капацитетом све до краја априла 1945. УСТАШКИ ЛОГОР СМРТИ НИЈЕ ОСЛОБОЂЕН – ПРЕЖИВЈЕЛИ ЗАТОЧЕНИЦИ ИЗВРШИЛИ СУ ПРОБОЈ 22. АПРИЛА 1945!!! (Београд је ослобођен 20. октобра 1944!)

Дуго се, кад је ријеч о јасено-вачким жртвама, баратало бројем од око 700.000. Туђман се усудио утврдити да их није било више од 20.000. Каквим подацима се тренутно располаже?

Тешко је утврдити колико је жртва прогутао концентрациони логор Јасеновац. Картотека логораша је два пута уништавана (почетком 1943. и априла 1945). Стари извори наводе бројеве од 300.000 до 700.000. У сваком случају, у Јасеновцу је страдало највише Срба. Стварни број жртава усташког геноцида над Србима, Јеврејима и Циганима у логору Јасеновац утврдиће, именом и презименом, Музеј жртава геноцида, југословенски "Јад Вашем". О бесмислености Туђманових тврђњи говоре следеће чињенице:

- број јеврејских жртава у усташком логору Јасеновац, према јеврејским изворима, износи 20.000, колико и укупна Туђманова процјена свих жртава Јасеновца;

- на недавно откријеним стратиштима система логора Јасеновац (Дубички бунари, Кречане, Бистрица), пронађено је око 20.000 до сада непознатих жртава;

- утврђено је, именом и презименом, да је убијено 10.340 дјеце, а само са сусједне Козаре 5.683 малишана.

Септембра 91. хрватска војска је насиљно ушла у спомен-подручје Јасеновац. Шта је остало иза војске друге НДХ?

Када су 8. октобра 1991. јединице ЈНА ослободиле Јасеновац, константovanо је да су знатно оштећени објекат Меморијалног музеја и други објекти, споменички простор с објектима Саве и инфраструктура, да је грађа разбацана, депои, ормари и контејнери разваљени, опрема готово потпуно опљачкана и отуђена.

Шта је све уништено, може се утврдити само инвентарисањем сачуваног.

Туђманови бојовници докопали су се и предмета којима су Павелићеве усташе мучиле и убијале заточенике. Одњели су више специјалних ножева, бодежа, кама... Осим свега овога, Спомен-подручје Јасеновац је физички разбијено рушењем моста између Јасеновца и Д. Градине.

Др Булајић, један од највећих познавалаца оног што се у Јасеновцу догађало и онога што се о Јасеновцу прича и пише, коментарише прве оптужнице Трибунала у Хагу као и резултате прве сесије Народног суда у Берну, који претендује да настави традицију Раселовог суда.

Да ли је могућа санација или боље речено, шта предлажете да се предузме у вези са овим, за Србе болним питањем?

Потребно је основати фонд Спомен-подручја система усташких логора Јасеновац, који би омогућио санацију и независан развој и проучавање. Епископи Лукијан и Атансије упутили су маја 92. апел свим људима добре воље за обнову оскрнављеног светилишта. Вриједност укупних радова је процјењена на 150.000 ДМ.

У "Експрес Политици" сам прочитao вијест "Нијемац брине о Музеју Јасеновац". Професор Универзитета у Штутгарту Перчи Отмар отвара Фондацију "Јасеновац" са сједиштем у Штутгарту.

Хумане поступке, нема сумње, треба цијенити, било са које стране долазили, можда највише од Немачке. Али, забога, треба поставити питање шта раде Срби у СРЈ, РС, РСК, Јевреји, Роми, грађани Југославије – антифашисти и патриоте?

Замјеник сте предсједника Одбора за обиљежавање 50-годишњице пробоја заточеника из Јасеновца. Како теку припреме?

Да су мјере предузете у вријеме када су инициране, 24. априла 1944, постојали су добри изгледи да се обиљежавање организује на нивоу Аушвица, да се на тај начин најдрастичније покажу коријени југословенске кризе, трагедије административних граница, које су разбиле систем усташких логора смрти на три суве-

ренитета. Тиме би се допринијело рјешавању међународног статуса РСК.

Објављене су четири књиге, одржан округли сто, отворена изложба... Треба урадити још много тога да би се 50-годишњица обиљежила на адекватан начин.

Господине Булајићу, Савјет безбједности је формирао Међународни кривични суд за ратне злочине у бившој Југославији. Молимо вас за коментар.

Трибунал у Хагу је створен само за подручје бивше Југославије. Јасно је, и ту више нема спора, да није основан на међународном праву ни на повељи УН. Савјет безбједности није законодавно тијело, већ политичко, и не може доносити одлуке законодавног тијела. Једини основ Савјета безбједности је члан 29 Повеље УН, који предвиђа да Савјет безбједности има право да образује помоћне оргane. Ако се Међународни суд правде стави у категорију помоћних органа, не треба бити правник па скватити да то није суд правде. Поставља се питање зашто тај суд није формиран ни за једну другу земљу. Навршило се четири године од када су САД покренуле иницијативу за формирање међународног суда за Ирак. Врло брзо су одустале од тога јер је постало јасно да би се судило и за америчке ратне злочине почињене у Ираку.

Није то само неправда према Југославији него се ради и о стварању опасног преседана у међународним односима. Јер, ако суд формира Савјет безбједности, значи да такав суд не може бити формиран ни за једну сталну чланицу тог тијела, нити за једну државу која ужива њихову заштиту. САД су својевремено чак одбили надлежност Међународног суда правде, као главног органа УН, у случају Никарагве.

Ратни злочини не застаријевају. Да ли је ово прилика да се суди за Јасеновац и друга усташка звјерства у другом свјетском рату?

Тачно је да по међународном праву ратни злочини и злочини геноцида не застаријевају. Међутим, у самом статуту противправно је ограничен мандат овог суда на период од 1991. као да се прије није ништа дешавало.

Битно је рећи да су велике сile, чланице Савјета безбједности, искључиле из статута тога суда одговорност за злочине против мира. Расправља се о индивидуалној одговорности, и треба. Свако ако је крив, без обзира на вјеру или нацију којој припада, мора одговарати. Међутим, не може се расправљати само о томе ко је кога убио или ко је коме запа-

лио кућу него и о томе, како је дошло до ситуације да људи који су деценијама живјели заједно један другом то раде. То је питање злочина против мира и оно се мора поставити. Ко је крив за разбијање државе, тај је крив и за појединачне злочине. Ту се мора поћи од одговорности унутрашњих снага, али се поставља и питање учешћа других држава, Ватикана, Њемачке, илегалног увоза оружја, плаћеника...

Да ли би по Уставу СРЈ неки наш грађани могао бити испоручен уколико би био оптужен?

Устави свих цивилизованих земаља не дозвољавају да њиховим грађанима суди било који суд сем националног. Међутим, ако се и прихвати надлежност овог суда, поставља се низ питања. Нпр., где би осуђени издржавао казну? Предвиђена је листа земаља које су спремне да их прихвате. Замисlite ситуацију да се осуди православни Србин из Босне а да се појаве Јемен или Саудијска Арабија са захтјевом да казну издржава у њиховом затвору!

Недавно сте боравили у Берну, на засједању Трибунала за бившу Југославију. Какав је то суд?

То је стални Народни суд, основан

у Риму, са претензијама да настави традицију Раселовог суда. До сада је имао 17 суђења поводом разних међународних питања. Прва сесија је одржана у Берну од 17. до 20. фебруара, а друга, завршила, предвиђена је крајем године у Барселони. Нажалост,

мултинационалним државама, питање прве НДХ, фашистичких симбола у другој НДХ, питање међународне одговорности Мађарске, Аустрије и, што је најважније, прихваћена је расправа о злочинима против мира.

Са каквим подацима сте ишли у Берн, а шта припремате за Барселону?

Бранко Головић, члан Предсједништва Југословенске лиге за мир, и ја позвани смо само да присуствујемо, без права учешћа. Одзвали смо се и припремили добар материјал са званичним ставовима Југославије. Приказали смо злоупотребе Комисије експерата УН. Та комисија ради у име УН, а мимо њих. Извјештаје те комисије финансира Сорошева и још неке сличне фондације. По свим земљама свијета на свим језицима УН циркулисао је финални извјештај тј. оптужница против СРЈ и Срба, али без анекса, без доказа. То је чиста злоупотреба, злочин задржавања доказа.

Сви чланови пороте су добили то. Имали смо и два реферата. Дакле, успјели смо да проговоримо на крају конференције, да предсједник пороте саопшти и озваничи наше присуство и да нам отвори врата за учешће у Барселони, где ћемо имати могућност да презентирамо нове доказе.

ХОЛОКАУСТ ЈЕВРЕЈА У ЈУГОСЛАВИЈИ 1941-1945.

ДАВИД У ЈАМАМА

У свијету је мало позната чињеница да су Јевреје у Југославији, за вријеме Независне Државе Хрватске, хрватске усташе убијале и мучиле са бестијалним иживљавањем, које прелази моћ људске имагинације. Повезане заједно, или са Србима, у реду од шест до осам људи и жена, доводили би их до јама, а затим би прву двојицу или тројицу у низу ударали пијуцима, гвозденим полуугама и маљевима. Када би ови клонули, повукли би и остале повезане у бездане усташког пакла.

"Убити без метка" – била је одлука усташа још прије другог светског рата. Они су имали своје полигоне у Мађарској, а касније у Италији, где су се крвници, са знањем тих држава, припремали за будуће злочине. На челу ове фашистичке групе од око 350 усташа налазио се тада др Анте Павелић, који је још 1935. године од Краљевине Југославије и Француске, био осуђен на смрт, због ме-

ђународног бандитизма и тероризма. Његова девиза била је: "Србе, Јевреје и Цигане, истребити одмах по преузимању власти у НДХ."

Истражујући по различним војним архивима у земљи и иностранству, библиотекама, музејима, утврдио сам да је прије II светског рата у Југославији живјело око 83.000 Јевреја. Од тога је њих 14.500 имало мјешовите бракове. Холокауст Јевреја у Југославији је преживјело само 20 посто. У Хрватској се, захваљујући другим презименима, спасило њих само око 180, рачунајући ту мушкарце, жене и дјецу. Око 65.000 Јевреја нестало је у геноциду који су нацисти и њихови квислинзи спроводили на територији Југославије, а највише у такозваној Независној Држави Хрватској. Спасили су се они који су приступили партизанима, њих 4.572, од чега је током рата погинуло 1.318 на цијелој територији Југославије.

Прва смакнућа почела су 20. априла 1941. године.

Према усташкој и италијанској евидентији, јаме Јадовна прогутале су између 62.000 и 68.000 људи. Рачуна се да је у јамама Јадовна на најзвјерски начин убијено између 3.500 и 4.000 Јевреја. Преостали су нестали у Јасеновцу, Јастребарском, Сиску, Цапрагу, а највећи дио у Њемачкој, у Дахауу. Погрешно је мишљење да је Јадовно једна јама. Јадовно је систем од 16 јама, које се налазе у близини села Јадовно (тада, па и данас, једно од најусташкијих села).

У подножју Велебита, у Јадовну, дешавали су се најмонструознији злочини, какви нису забиљежени у историји човјечанства. Јевреји са цијеле територије НДХ, похватани на превару, тобож да их само попишу, до Госпића су довожени у сточним вагонима, са Србима заједно. У композицији је било између 30 и 35 вагона. У сваком вагону између 75 и 90 људи. У сабиралишта Јадовна стизале су пјешице свакодневно, почев од 18. априла 1941, велике групе Јевреја и

Срба. Ту, на простору сабиралишта Јадовна, које није било веће од 120 квадратних метара, чекали су ред на смакнуће. У почетку су довођени највиђенији и најимућнији Јевреји, па и Срби. Касније и остали.

Jама Безданка, у непосредној близини Јадовна, била је врло брзо напуњена. Преживјели свједок испричао ми је у камеру да су прво бацали Жидове, како су их називале усташе, а затим Србе. Јаме Јадовна биле су од 35 до 160 метара дубоке, неке и дубље. Већина жртава бачене су живе. Данима су се могли чути крици преживјелих из јама. Усташе су ноћу на њих, када би се огласили, бацале – бомбе.

У Шаранову јаму Јадовна, дубине 43 метра, бачено је само за двије недјеље око 800 Јевреја (из усташке евиденције). У њој се налази 5,30 метара људских костију. Међу њима су и посмртни остаци 80 православних свештеника.

Трагајући за злочинима у јамама Јадовна, нисам ни слутио са каквим ћу се злочинима и свједоцима злочина срести.

БРАНКО ЦЕТИНА преживио је страхоте Јадовна, и данас је, 1995. године, жив.

Ево шта ми је рекао у камеру:

– Када сам се спасио и побјегао из Јадовна, отишао сам у партизане.

Аутор документарног филма "ЈАМА" Милорад Бајић. У наручју са неколико лобања у јами Јадовна. Из њега 5,5 метара људских костију, Срба и Јевреја. Лобања једног мученика налази се у порталу цркве "Ваведење" на Топчићдеру у Београду

И данас ноћу сањам крике Жидова, који су долазили из Безданке, јаме која је била поред сабиралишта. У њу су бацале усташе у почетку само Жидове, како су их усташе звале.

Вапаји ме често пробуде, а у уши-

вреја који су нестали у јамама Јадовна, од тога 2.860 поименце. Ђуро Затезало, директор Архива, истраживао је јаме Јадовна 30 година. О својим истраживањима обавијестио је и Јеврејску општину у Загребу и Београду.

И на крају преживјели из Јадовна рекао ми је: "Па наша браћа Јевреји подижу споменике и полажу цвијеће где их је од фашиста побијено неколико стотина, а ћуте о оним Јеврејима које су усташе на свиреп начин побиле у Јадовну. То им њихов Бог никад неће опростити."

Још прије пет година, посјетио сам у два наврата Симона Визентала, познатог ловца на ратне злочинце, чија је канцеларија тада била у Бечу.

Када сам га упознао са оним што сам открио у Јадовну, ћутао је као заливен. Сутрадан сам га детаљније упознао са страдањем Јевреја у Јадовну. "Знам, све знам."

Рекао ми је на крају: "Ја сам писао више пута највишем руководству и Влади Југославије, изнно чињенице о Драгановићу, и свemu ономе што је речено у филму BBC-ја "Тунел пацовија", или одговора нисам добио. Југославија је скривала злочине усташа, и зато ја никад нећу доћи у Југославију. Ви Срби сте и сувише наивни, и никад се нећете дозвати памети."

Тада је и званично господин Визентал позван на симпозијум који се у то вријеме, 1990. године, одржавао у Српској академији наука. Тема је била: "Ратни злочини и злочини геноцида", или Симон Визентал није дошао. Одржао је ријеч. Када сам посљедњи пут са њим разговарао те-

ГОЛИЈАТА

Имам споменицу и, борећи се прије свега против усташа, добио сам чин пуковника. Послије рата стицајем околности, радио сам у Политичкој управи у Немањиној улици у Београду. Са мном је радио у истом одјељењу и Фрањо Туђман. Имао сам задатак да га пратим, и утврдио сам да сарађује са усташком емиграцијом. Било је то у вријеме маспокрета у Хрватској, крајем шездесетих година. О буђењу усташтва у Хрватској у то вријеме много је у "Борби" писао Милош Жанко, високи партијски функционер и члан Предсједништва СФРЈ.

О сарадњи Фрање Туђмана са усташама обавијестио сам у више наврата Данета Туђића, генерал-пуковника и народног хероја Југославије. Позвао ме је на разговор и рекао: "Ти мрзиш Хрвате."

Иако сам тада био још релативно млад, најурили су ме у пензију. Међутим, страхоте Јадовна никада нећу заборавити.

ма ми одјекује: "Адонај, адонај", "еле хим, еле хим"; "Боже спаси ме, Боже помози ми". Ти вапаји то значе, то нисам тада знао, тек су ми то протумачили неки моји пријатељи Јевреји.

Aево шта ми је преживјели, и данас живи свједок, још рекао: "Био сам, у Јадовну седамдесетих година. Одржао говор окупљенима испред Шаранове јаме Јадовна, једне од најзлоглашенијих. Било је ту више стотина људи и родбине чији су најближи нестали у јамама Јадовна. Палили су свијеће, плакали, бацали у јаму цвијеће. Али, што ме је запрепостило, нико од Јевреја није био, нити из Јеврејске општине, да положи цвијет, да каже ријеч, иако су били позвани. То је за мене до дан-данас остало тајна. Па ми смо браћа по страдању. Међутим, зашто Јевреји ћуте о Јадовну, када се зна да Ђуро Затезало, бивши директор историјског Архива у Карловцу има списак од око 4.000 Је-

